

BARN TVÅNGSOMHÄNDERTAS UTAN SAKLIG GRUND

2007-05-02

Justitiekansler Göran Lambertz
Box 2308
103 17 STOCKHOLM

En folkstorm har rivits upp efter SVT:s nyligen visade ”Uppdrag granskning”. Programmet handlade om en femtonårig flicka som i flera år tvingades leva med sin psykiskt sjuk och gravt kriminell far. Hon kom bl a att föra ett kringflackande liv och utsättas för pappans sexuella övergrepp. Trots en ingående kännedom om faderns misskötsamhet och trots ofta återkommande larmrapporter blundade socialmyndigheterna för flickans totala misär. Det är en gåta att socialtjänsten inte i tid reagerade med adekvata insatser. Så mycket märkligare framstår förhållandet som passivitet och underlåtenhetssynder ingalunda är det som annars utmärker den sociala maktapparaten när tecken på barns ofärd signaleras. Eftertänksamhet eller balans tycks inte heller vara drag som mera allmänt eftersträvas. Inom den sociala sfären leder tvärtom förhastade ingrepp och prestigemättade lösningar alltför ofta till en ren katastrof för den unge och dennes naturliga omgivning.

I Sverige bor för närvarande ca 10 - 15 000 barn i fosterhem (familjehem) och barnhem. En stor del av dessa vårdas med stöd av lagen om vård av unga (LVU).¹ Omhändertagandet sker med tvång, mot föräldrarnas vilja. Huvudparten av de omhändertagna är vanliga barn till vanliga föräldrar som mera av en slump har hamnat i det sociala registret. Också anmälningar om vanvård, våldsbrott och sexuella övergrepp leder till att barn skiljs från sin hemmiljö och placeras ut i någon av de boendeformer som samhället tillhandahåller. För att socialmyndigheterna skall skrida till verket och ”skydda barnet” räcker det med minsta antydning om problem i hemmet, även om ena föräldern redan från början kan rentvås.

I skuggan av den debatt om rättssäkerheten som på senare tid har rasat - särskilt med hänsyftning på de fall där långvariga fängelsestraff efter resning har hävts - råder ett starkt och utbrett missnöje också med rättstryggheten vid avgöranden kring barns omhändertaganden.

Eftersom det inte är ovanligt att barn tvångsomhändertas efter anklagelser om brott inom familjen finns det skäl att dra paralleller till brottmålsförfarandet, vilket alltså har genomlysts av och i media. Medan åklagaren i brottmålet skall styrka att brott ”bortom allt rimligt tvivel” har begåtts och dessutom anföra bevis till den tilltalades förmån gäller i LVU-mål att föräldrarna måste kunna bevisa sin oskuld eller att de är lämpliga som vårdnadshavare. Med en sådan ordning är det naturligtvis ytterst sällan som föräldrarnas kamp för att få behålla sina barn kröns med framgång. Och oavsett avskrivna brottsmisstankar eller friande brottmålsdomar så står omhändertagandet i allmänhet fast. Rättssamhället är i dessa viktiga hänseenden behäftat med ett grundläggande systemfel.

---

¹ Statistik från Socialstyrelsen, Tabell 2, sid 53. <http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/EFB46C3D-BF6E-4F29-92CC-09F43C686AB5/6040/2006449.pdf>

Bristande rättssäkerhet

Ytligt sett tycks regleringen i LVU väl sörja för rättssäkerheten. Socialtjänstemännen är uteslutande handläggare och förslagsställare och socialnämndernas uppdrag begränsas i princip till framställan hos domstol. Det är sedan länsrätten som gör den rättsliga prövningen, och dess beslut kan överklagas till kammarrätt och, i sista instans, till Regeringsrätten. Under processen inhämtas regelmässigt utlåtanden från barnpsykolog/psykiater. Föräldrarna kan påräkna rättshjälp och därmed biträde av advokat/jurist, men inte alltid den som de själva vill ha. Också barnet biträds av egen jurist, vilket markerar ett motpartsförhållande istället för ett harmoniskt helt.

Ändå finner man - vid närmare skärskådan - att lagregleringen bara skenbart tillgodoser den enskildes rätt. Någon egentlig rättssäkerhet går det inte att tala om. Socialsekreterarna - som till sin hjälp har en omfattande utredningsapparat - granskar, sammanställer och uppträder som socialmyndighetens högra hand i domstolsprocessen. Samma socialsekreterare ser sedan till att omhändertagandet verkställs och att vårdplanen följs. Handläggningen leder till prestigefyllda låsningar och det grundlagsfästa kravet på saklighet och opartiskhet åsidosätts. Utifrån ett maktspråk ges socialnämndens inställning regelmässigt tolkningsföreträde framför den enskildes synpunkter.

I spänningsfältet mellan social maktutövning och föräldrars förtvivlan kan väl tänkas att handläggarna inte alltigenom bemöts med tillbörlig respekt. Den kaotiska familjesituationen kan säkert få en och annan förälder att alltför tydligt markera sitt ogillande. Tyvärr leder deras uttryck för hjälplöshet och desperation ofta till prestigeladdade reaktioner från myndighetshåll. Den enskildes anmälan om ovidkommande hänsynstaganden avfärdas så gott som alltid.

Förtäckta adoptioner och barn som handelsvara

Om föräldrar i ett socialt perspektiv bedöms som olämpliga kan barnet slitas från sin moders bröst redan på BB. I åtskilliga fall har barn placerats hos makar som saknar egna barn men befunnits lämpliga att adoptera. Under omhändertagandetiden fyller de barnlösa sin längtan efter en egen barnfamilj - dessutom på skattebetalarnas bekostnad. Ju längre placeringen fortgår desto oftare tonar kraven fram på adoption. Ett steg på vägen är den överflyttning av vårdnaden som möjliggörs efter tre år (se 13 § LVU). Genom förtäckta adoptioner tillämpas lagen på ett rättsvidrigt sätt.

Tvångsplaceringarna har för vårdgivarna blivit ett näringsfång. Familje- och behandlingshem liksom psykologer och konsulter livnär sig fullt ut på omhändertaganden; barnen kan ses som en handelsvara.

Barnperspektivet

Även om det i LVU talas om ett barnperspektiv - insatserna skall präglas av respekt för den unges människovärde och integritet - blir omhändertagandet i allmänhet långvarigt. Tiden arbetar mot barnet, som riskerar att förlora sin barndom med sin egen familj och släktingar. Möjligheten till släktplacering används oftast bara i fall där det råder en djup konflikt mellan olika familjemedlemmar.

Vi hävdar att flertalet tvångsomhändertaganden är onödiga och strider mot rättssamhällets grundvalar. Men om olyckan ändå skulle vara framme måste de sociala myndigheterna snarast verka för att barnet återförenas med sina föräldrar. I dag fjärmas barnet inte sällan från föräldrarna genom geografiska och sociala avstånd liksom av hårda umgängesrestriktioner.

Den ofrivilliga separationen kan medföra att barnet blir märkt för livet och hamnar i en identitetskris.

Brott mot mänskliga rättigheter

När LVU-avgöranden överklagas ges sällan prövningstillstånd i sista instans. Resningsinstitutet synes i praktiken inte heller stå öppet för denna typ av domstolsbeslut.

Däremot har Sverige upprepade gånger blivit fällt i Europadomstolen för sin hantering av LVU-mål. Rättsövergreppen utgör en kränkning inte bara av Europakonventionen utan också av FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och dess barnkonvention, som samtliga garanterar den enskildes rätt till privat- och familjeliv. Föräldrar har förvägrats rätten att få sin utsedda jurist förordnad som offentligt biträde. Också detta står i strid med Europakonventionen.

Onödiga ingripanden enligt LVU innebär ett trauma, inte bara för de direkt drabbade barnen utan också för deras familjer och i förlängningen för Sverige såsom rättsstat. Ständigt återkommande misstankar om felaktigt avkunnade domar får ses som ett nederlag för rättsväsendet och en skam för landet.

Vi anhåller därför att JK utan dröjsmål tillsätter en kommission med uppgift att dels kartlägga omfattningen av onödiga tvångsomhändertaganden, dels utreda om vissa fall bör ges rätt till en ny prövning. Självfallet är det vid denna genomgång ytterst angeläget att barnets föräldrar får komma till tals och ge sin syn på det som har inträffat.

Madeleine Antonsen, jur. kand
Charlotte Bille Edholm, jur. kand
Charlotte Bokelund, advokat
Tryggve Emstedt, advokat
Ingela Grenängen, jur.kand. och forskarstud.
Peter Haglund, advokat
Lennart Hane, advokat
Ruby Harrold-Claesson, jur. kand., ordf. i NKMR
Dagmar Heurlin, fd kammaråklagare
Hans Hjortsjö, hyresråd fd kammarrättsråd
Lena Isaksson, advokat
Kerstin Koorti, advokat

Viveca Lindgren, advokat
Ingegerd Lundberg-Krook, jur. kand
Jörgen Olson, advokat
Johan Paléus, advokat
Rigmor Persson, jur. kand
Tommy Petrov, advokat
Allan Sarenmalm, advokat
Ulric Sundström, advokat
Ia Sweger, advokat
Siv Westerberg, jur. kand., med. lic
Henning Witte, advokat